Міхаель Мозер

Історія української літературної мови Івана Огієнка і «ми»

1. Кілька слів про Івана Огієнка — митрополита Іларіона

Іван Огієнко, що, без сумніву, є одним із найвидатніших дослідників історії української мови, народився 2 (15) січня 1882 року в містечку Брусилів на Київщині і був наймолодшою дитиною у багатодітній родині[1]. На другому році його життя помер його батько, родина залишилася бідною. Після закінчення фельдшерської школи Огієнко працював у психіатричному відділенні київського військового госпіталю помічником лікаря, і тоді відбувалося його українське «пробудження». 1903 року він вступив на медичний факультет Київського університету Святого Володимира, проте невдовзі він на історико-філологічний факультет, де опинився під впливом провідних україністів свого часу, зокрема професора Володимира Перетця. Водночас Огієнко співправював з київською «Просвітою» та з Українським науковим товариством у Києві, де був у контакті з провідними українськими діячами цих часів, наприклад, з Михайлом Грушевським, Борисом Грінченком, Агафангелом Кримським та Євгеном Тимченком. Невдовзі сам Огієнко почав відігравати провідну роль в українському русі. Водночас він опублікував свої перші мовознавчі й філологічні праці, зокрема «Історичний словник української граматичної термінології» 1908 року[2].

У своїй сумнозвісній книжці про «Украинское движеніе какъ современный этапъ южнорусскаго сепаратизма» 1912 року Сергій Щоголєв розповідав про «патентованнаго украинца г. Огіенка»[3]:

«талантливый ученикъ проф. Петретца г. И. Огіенко (изъ крест. Кіевской губ.) въ началѣ 1911 г. оставленъ, по сообщенію “Рады”, при университетѣ (т. е.

---

[1] Розширений варіант цієї статті вийде у збірнику Українського Вільного Університету.

[2] Див.: *Тимошик М.* Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження // Життєписи Великих Українців. — К.: Либідь, 1999. Доступ онлайн: http://spilka.uaweb.org/library/ohijenko.html; *Його ж.* Переднє слово: Мова — душа нації: Передмова до видання: *Огієнко І. (Митрополит Іларіон)*. Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2001. Доступ онлайн: http://litopys.org.ua/ohukr/ohu01.htm.

[3] *Щеголевъ С. Н.* Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма. — К.: Типографія И. Н. Кушнеревъ и Ко, 1912. — С. 217. Доступ онлайн: http://mnib.malorus.org/kniga/4/.

профессорскимъ стипендіатомъ), подготовляться на профессора *по кафедрѣ русскаго языка и словесности*. Очевидно, г. Перетцъ готовитъ себѣ сотрудника, а со временемъ [sic] и преемника. Выборъ нельзя не признать удачнымъ. Достаточно прочесть рядъ статей г. Огіенка въ "Радѣ" подъ недвусмысленнымъ заголовкомъ "Вчімося рідної мови" (т. е. "Будемъ *изучать* родную мову"), чтобы признать — у него не только задатки, но и рвеніе къ украинизаторской дѣятельности»[4].

У певному розумінні, Щоголев мав рацію. Попри інтриги Тимофея Флоринського та інших київських російських націоналістів, Огієнко став приват-доцентом Київського університету ім. Св. Володимира, а 1917–1918 р. — професором Українського народного університету.

У серпні 1918 року, за уряду Скоропадського, Огієнко став ректором щойно утвореного Кам'янець-Подільського державного українського університету. 4 січня 1919 року, при уряді Директорії, його було обрано міністром освіти, а згодом міністром ісповідань. 15 листопада 1919 року Огієнко став Головноуповноваженим уряду УНР в Кам'янець-Подільському після евакуації уряду до Тарнова (Польща), проте вже 21 листопада 1921 року він сам з дружиною і трьома малолітніми дітьми назавжди полишив Україну, де залишилися десятки завершених та розпочатих рукописів наукових праць[5].

У польському Тарнові Огієнко працював в уряді УНР до вересня 1922 року, потім переїхав до Винників, а згодом — до Львова, де викладав українську мову. У травні 1926 року Огієнко став професором церковнослов'янської мови та палеографії на відділі православної теології теологічного факультету Варшавського університету. Через шість років польська влада його звільнила «за спротив полонізації православних студентів». Огієнко заснував у Варшаві науково-популярні щомісячники «Рідна Мова» (1933–1939) та «Наша Культура» (1935–1937), приступив до видання 30-томної «Бібліотеки українознавства» та тритомного збірника «Визволення України», писав низку наукових праць і продовжував свою працю над перекладом Святого Письма українською мовою. 1931 р. університет у м. Брно надав проф. І. Огієнку ступінь доктора філософії за його цінну монографію «Українська мова в шістнадцятому сторіччі та Крехівський Апостол 1560 р.», що вийшла на рік раніше й не втратила своєї наукової вартості донині. Іншими його важливими працями міжвоєнного періоду є: «Український стилістичний словник» (1924), «Історія українського друкарства» (1925) та «Пам'ятки старослов'янської мови X—XI віків» (1929). Його дванадцятитомна «Історія церковнослов'янської мови» вийшла лише 1950 року, але Огієнко вже працював над нею за міжвоєнної доби. Те саме стосується Огієнкової книжки під заголовком «Українська церква: Нариси з історії Української Православної Церкви», що вийшла 1942 року в Празі, та його «Історії української літературної мови», що вийшла 1949 р. у Вінніпезі[6].

---

[4] Там само. — С. 445.

[5] Див.: *Тимошик М.* Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження; *Його ж.* Переднє слово: Мова — душа нації: Передмова до видання: *Огієнко І. (Митрополит Іларіон)*. Історія української літературної мови.

[6] Там само.

Через три роки після смерті його дружини, в жовтні 1940 року, Огієнко постригся у ченці й прийняв чернече ім'я Іларіон. У тому самому місяці він став архієпископом. 16 березня 1944 року Огієнка було обрано митрополитом Холмським і Підляським православної Варшавської митрополії. У липні того самого року він у складі керівного духовенства Української православної церкви, що діяла на теренах Польщі, виїхав через Словаччину й Австрію до Швейцарії. У вересні 1947 року він на запрошення православної громади собору Св. Покрови у Вінніпезі переїхав до Канади, у серпні 1951 року став «митрополитом Вінніпегу і всієї Канади»[7].

Огієнко помер 29 березня 1972 року. Його вечичезний науковий доробок вражає ще більш, якщо мати на увазі, що він тричі втрачав багато своїх праць: вперше восени 1921 року, коли переїхав з Кам'янця-Подільського до Тарнова, вдруге та втретє на початку й наприкінці Другої світової війни. Огієнко сам пише про ці останні події в «Історії української літературної мови»:

«В вересні 1939 року Варшаву взяли німці, й відразу закрили місячники "Рідна Мова" та "Наша Культура" з їхніми видавництвами, і готове до виходу 82 число "Рідної Мови" вже не появилося. Галичину зайняли совіти, і в Жовкві загинуло не тільки 82-е число "Рідної Мови", але й зложене 83-є, зі всіма цінними рукописами, а в тому й праці проф. І. Огієнка: "Безпідметове речення" та "Український наголос", для яких довгі роки збирався матеріял. В "Бібліотеці Рідної Мови" незабаром мали були появитися такі вже видрукувані праці І. Огієнка: 1. Складня української мови, том III: Речення й його будова; 2. Український літературний наголос; 3. Життя слів, етимологічно-семантичні нариси; 4. Словник мови "Кобзаря" і 5. Стилістично-синтаксичні нариси. Усі ці видрукувані праці більшовики попалили разом з цінними рукописами […]»[8].

«Надійшло літо 1944 року. Німці силою евакуювали і Холмщину, але бібліотеку й архів проф. І. Огієнка вивезти з Варшави зреклися, й там загинув науковий матеріял для видавництва "Рідної Мови" та "Нашої Культури". Загинули такі готові до друку праці Ів. Огієнка: 1. Складня української мови, т. IV–V–VI; 2. Українська літературна вимова; 3. Історія українського друкарства, томи II–VI; 4. Мова українських дум; 5. Граматика мови Тараса Шевченка; 6. Мова Метрики Литовської XIV–XVI віків; 7. Мова молдавських грамот XIV–XVII віків; 8. Історія української мови, для якої було зібрано понад півмільйона карток, виписок із найрізніших стародавніх джерел»[9].

Отже, Огієнкова «Історія української літературної мови» вже була дописана 1944 р., проте загинула в руках радянської армії. Але Огієнко не здався: праця таки вийшла через п'ять років у канадському Вінніпезі. Так, «Історію української літературної мови» можна з цілковитою слушністю вважати передусім плодом міжвоєнного періоду, хоч версія, що вже вийшла в Канаді, напевно відрізнялася від тієї, що загинула 1944 р.

---

[7] Там само.

[8] *Огієнко І.* Історія української літературної мови / Упоряд., автор історико-біографичного нарису і приміток М. С. Тимошик. — К.: Либідь, 1995. — С. 270–271. Видання 2001 р. доступне онлайн: http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.htm.

[9] Там само. — С. 272.

2. «Ми» в Огієнковій «Історії української літературної мови»

Хоча з сьогоднішньої перспективи напевно не можна вважати Огієнкову «Історію української літературної мови» ідеальною книжкою, ця праця відіграла видатну роль у свій час як перша правдива «Історія української літературної мови» у форматі монографії. У певному розумінні вона навіть не є перевершеною до сьогоднішнього дня, тому можна зрозуміти, чому вже у незалежній Україні ця книжка була «рекомендован[а] Міністерством освіти України для використання в навчалному процесі студентами вищих навчальних закладів»[10].

Однак щоб зрозуміти «Історію української літературної мови», не слід забувати, що згідно з Огієнковою передмовою, «Історія української літературної мови» була запланована як «популярна» праця:

«Вивченню історії розвитку української мови я присвятив усе своє наукове життя, з 1905 року починаючи, й написав про це багато різних праць, великих і малих. Ця моя праця — це популярний підсумок їх […]. У цій праці подаю широкому громадянству все потрібне для пізнання й ґрунтовної оборони своєї мови, як основи народу-нації, що прагне до свого незалежного державного життя. Подаю тут ті відомості, без яких не може обійтися кожен українець, що зве себе свідомим українським інтелігентом»[11].

Цей підхід дуже типовий для Огієнка, що писав 1935 р. і 1959 р.:

«Кожен учений мусить пам'ятати, що ясний і простий стиль — то найкращий стиль, а "популярний" виклад — то найцінніший виклад»[12].

«[…] 8. "Інтелігентського" способу думати широка маса мало розуміє. Пам'ятаймо про це, пишучи. 9. "Інтелігентський" спосіб думати шкодить розвиткові нашої загальної культури, бо його розуміє тільки обмежений круг інтелігентних читачів. 10. Кожен працівник пера мусить дбати, щоб у його писаннях панував головно народний спосіб думати, цебто спосіб простий і ясний. Оце десять заповідей простого й ясного писання для широких мас. Мусимо не тільки глибоко зрозуміти їх, але й втілити їх у себе, тоді тільки зможемо правдиво й корисно служити словом своєму народові. […]»[13].

Головний «месидж» своєї «Історії української літературної мови» Огієнко також подав у передмові:

«Сьогодні настав уже час, коли наука становчо й переконливо, з незбитими доказами в руках, голосно твердить, що українська мова — це окрема самостійна мова в слов'янській родині, а коли мова окрема, то окремий і самостійний і носій її, український народ. Наука голосно твердить, що українська мова, як і інші слов'янські мови, зачалася в глибоку праслов'янську давнину, ще задовго до Різдва Христового, і довгими віками зростала й зростає аж до нашого часу. Три східнослов'янські мови, українська, білоруська й російська, зростали незалежно одна від одної, як мови самостійні, і т. зв. "праруської" спільної мови ніколи не було. Зріст українського народу, а з ним і його мови, ніколи не

---

[10] Там само. — Б. с.

[11] Там само. — С. 49.

[12] *Огієнко І.* Рідна мова / Упорядн., автор передмови та коментарів М. С. Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2010. — С. 74.

[13] Там само. — С. 190.

спинявся й не спиняється, не дивлячись на неймовірні перешкоди, які йому ставила й ставить його жорстока історія. Про все це я й подаю докладно в цій своїй праці»[14].

Одним з найважливіших способів «популяризації» свого стилю Огієнко, без сумніву, вважав ужиток першої особи множини. Насправді, в багатьох своїх працях і, зокрема, в «Історії української літературної мови» Іван Огієнко надзвичайно часто вживав слова «ми», «нас» тощо. Оскільки Огієнкова «Історія української літературної мови» доступна в електронній формі, пошуки всіх форм першої особи множини можна без великих труднощів провести електронним способом. Пошуки сполучень «ми», «мо_» (з нульовим підметом); «мос» (зі зворотньою часткою); «мо,», «мо.»; «мо;», «мо?», «мо!», «_на» (*нас*, *нам*, *нами*, *наш* 3), *_св* (зворотній присвійний прийменник, що стосується першої особи множини) виявили кілька сотень прикладів, при цьому *ми* в них має кілька різних значень. Зокрема, це значення:

2.1. «Ø (1-ша особа множини) = я, автор:»: У десятках речень *ми* — Огієнко як автор, тобто *ми* замість *я*[15]:

266: Хто хотів би глибше пізнати історію нашої мови, тому радимо такі праці […]. 58: Переходимо тепер до опису постання нашої української мови. […].

2.2. «Ми = ми, науковці»: У багатьох інших прикладах *ми* означає фактично спільноту науковців:

***ми*:** 55: Праслов'янська, ясніше — спільнослов'янська мова — це реальний факт, це мова, що колись дійсно існувала, як мова спільнослов'янського народу, але подробиці якої ми мало знаємо. 79: […] народну складню ми мусимо досліджувати якнайбільше і все краще й послідовніше з неї переносити до мови літературної. […] ***Ø*:** 80: Тільки глибоко знаючи живу мову цілої нації, а не окремих її одиниць чи місцевостей, зможемо корисніше творити всеукраїнську літературну мову […]. ***На-*:** 59: Уже з IV віку по Христі безперечно вирисовується перед нами український народ [… вказівка на Грушевського], а вже з VI віку бачимо його зовсім ясно.

2.3. «Ми = Ви, читач(і)»: Дуже часто *ми* вживається в значенні «Ви, читач(і)»:

***Ми*:** 140: Як ми вже бачили, нова українська літературна мова творилася спочатку в полтавсько-харківській школі, цебто на Лівобережжі, тепер же до творення її прийшло й Правобережжя, — Шевченко народився (25 лютого) в селі Моринцях […] ***Ø*:** 81: Як бачимо, літературна мова сприймає від усіх своїх говорів потроху те, що в них найцінніше, або що може збагатити її лексикально чи функціонально. ***На-*:** 48: Знання історії цього розвою навчить нас також належно шанувати й відповідно творити літературну мову в дальшому житті її. […]

---

[14] *Огієнко І.* Історія української літературної мови. — С.49.

[15] Усі приклади подано за зразком: «сторінка [з видання: *Огієнко І.* Історія української літературної мови / Упоряд., автор історико-біографичного нарису і приміток М. С. Тимошик. — К.: Либідь, 1995]: приклад». Про значення вжитку займенника першої особи множини для «націоналізму» див.: *Scruton R.* The First Person Plural // Theorizing Nationalism / Edited by Ronald Beiner. — Albany: State University of New York, 1999. — P. 279—294 та наведену там літературу.

2.4. «Ми (Ø) = ми всі (тепер)»: Не менш часто *ми* має значення «всі люди». Огієнко залюбки вживає звороти «(ми) маємо», «(ми) бачимо», «ми знаходимо» тощо замість «є». Звороти «до наших часів», «за наших часів», «дійшли до нас» іще підкреслюють перспективу «ми»:

***Ми*:** 73: Отож, наша мова здавна звалася мовою руською, тепер ми її звемо українською. ***Ø*:** 62: Свого часу російський проф. Будилович у Варшаві, намагаючись довести, що поляки не мають окремої мови, твердив, що язиком звемо ту мову, що налічує щонайменше 20 мільйонів народу, коли ж народу менше, то це не язик, а тільки наріччя, мова, жаргон. 73: На старих мапах XVII ст. все маємо Україна. […] ***На-*:** 49: Наука голосно твердить, що українська мова, як і інші слов'янські мови, зачалася в глибоку праслов'янську давнину, ще задовго до Різдва Христового, і довгими віками зростала й зростає аж до нашого часу. 220: Але в дальших письменників архаїзмів стає все менше аж поки вони, за наших часів, не зникають остаточно[…]. 64: Пам'ятки української мови дійшли до нас тільки з XI віку, але й вони свідчать, що вже тоді наша українська мова мала свої основні риси, відмінні від рис мови російської. 53: Ця родословна теорія сильно була защепилася в науці й сильно поширилася, бо вона блискуча з педагогічного погляду, справді легко й ясно показуючи постання всіх наших мов.

2.5. «Ми = ми, українці» (з давнини): Нарешті *ми*, це у виображенні Огієнка всі спільноти, що уявляються як предки українців, починаючи з VI чи навіть IV ст. н. е. Нищенаведений матеріал складається лише з вибіркових прикладів. Насправді йдеться про сотні зворотів і речень.

***Ми*:** 87: Слов'яни, а в тому числі й ми, довгий час жили по Дунаєві, були в близьких стосунках між собою, а це й робило слов'янську мову загально знаною, літературною всеслов'янською. 67: У всякому разі, в дунайську нашу добу ми сусідували з сербами, а не росіянами. 84: Християнство в Україні відоме ще з початком IX віку — «Життя Костянтина» найвиразніше свідчить, що року 860-го він, бувши в Херсонесі, знайшов там Євангелію й Псалтиря, «руськими письмени писані», тому треба припускати, що частина потрібних книжок у нас безумовно була ще десь за сотню літ до офіційного охрещення. 60: По цьому степу постійно товклися різні азійські кочові орди, головно монгольські, з якими ми весь час мусили входити в певні стосунки […]. 70: Найстарша назва українського народу й його першої держави — *Русь*. Так звали ми себе довгі віки, так звали нас сусіди й чужинці. 92: З найдавнішого часу, як показують наші пам'ятки, ми не мали звички вимовляти чужі слова з *ґ* та з *ль*, але вимовляли їх по-своєму (цебто й по-грецькому): *Платон, Іларіон, Лонгин, грек, Іспанія, Ірина* (а не *Плятон, Ілярiон, Льонгін, грек, Еспанія, Ірена)* й т. ін. ***На-*:** 48: Українська літературна мова народилася в нас іще в глибоку давнину, ще перед офіційним прийняттям християнства, цебто перед 988-м роком, бо ще перед тим безумовно було вже в нас письменство, а в IX віці були й свої перші переклади. 84: Слово «руський» приймаю тут за полянський, український. ***Наше походження*:** 70: [Русь] Назва ця не нашого походження — її принесло нам одне шведське, варязьке плем'я, Русь, що захопило в IX ст. владу над східними слов'янами й заклало тут першу державу. ***Наші предки*:** 93: Уже Початковий Літопис скаржиться, що наші предки любили співати «бісовьския пісні», а вони напевне були живою мовою. ***Наша територія, наша земля, наші землі, наші пограниччя, наш край*:**

58: Таким чином, Подніпров'я — це центр нашої найдавнішої території, де поставала наша історія, де витворювалась наша мова. Але народ український займав розлогу землю, куди входили — вживаю пізніших назв — і Галичина, Закарпаття, південна Волинь, а також Подоння. 59: Археологія показала, що на наших землях, підбиваючи під себе тубильну людність, жило багато різних народів, наприклад, кімерійці (1000 літ до Христа), скити (VII ст. до Христа), сармати (IV–III віки до Христа), роксолани чи алани, готи (II–III в. по Христі), гуни (IV–V віки), болгари, авари. 60: На півдні тягнувся широкий степовий пояс — середньоазійський степ, що заходив на нашу територію великим клином. ***Наша соборна земля*:** 73: Цікаво, що в Галичині та в Закарпатті часто звали Наддніпрянщину також Україна, українці, а себе звали русинами; видно, нова назва не швидко ширилася по окраїнах нашої соборної землі. ***Вся етнографічна наша земля*:** 114: [Україна:] [...] ця назва поширюється й на західні землі, так що вже за гетьмана Івана Виговського [...] охоплює всю етнографічну нашу землю. ***Наша держава, наше державне об'єднання*:** 63: До нашого державного об'єднання належали й неслов'янські племена. 72: Ось тому нема підстав звати стародавню нашу державу конче тільки Руссю, а мову нашу тільки руською, коли вже тоді була й друга назва, Україна, що пізніш запанувала над іншими. ***Національна назва наша, наші національні назви*:** 93: Національною назвою нашою за цієї доби було русин або русич (так у «Слові о полку Ігореві» 1187 р.). 99: Національною назвою нашою й за цієї доби було русин, а народ звався Русь. ***Наші східні вчителі*:** 226: Тяжкі багатовікові кайдани наших східних учителів таки викували нам крицеве слово, але не дали йому вільнолюбних орлиних крил, — їх ми зможемо знайти тільки на Заході! ***Наша церква*:** 88: Церква наша вже в XI віці бореться з народними піснями, а це вказівка, що вони *були,* а коли були, то не церковною ж мовою. 229: А це сталося тому, що від самого початку нашої церкви заведено в нас свою власну церковну вимову [...]. ***Наша* [...] *література*:** 86: Отож, мовою нашої церкви, а разом із тим мовою й нашої початкової літератури, стала мова «слов'янська». 182: Мало того, Возняк і для давньої нашої літератури правдиво вживає слова «українська». ***Наш* [...] *правопис, наша* [...] *система, наші старі* [правописні] *традиції*:** 123: Єпифаній Славинецький, Симеон Полоцький, Феофан Прокопович і десятки інших видатних наших письменників совісно працюють над створенням нової російської літературної мови, переносячи до неї з Києва і наш словник, і наш правопис, і нашу стародавню систему вимови запозичених чужих слів (без *ґ* і *ль*) і т. ін. 92: З найдавнішого часу, як показують наші пам'ятки, ми не мали звички вимовляти чужі слова з ґ та з ль, але вимовляли їх по-своєму (цебто й по-грецькому): *Платон, Іларіон, Лонгин, грек, Іспанія, Ірина* (а не *Плятон, Ілярiон, Льонгін, грек, Еспанія, Ірена)* й т. ін. Це так звана грецька система вимови чужих слів, і власне вона сильно защепилася в нашій мові за княжих часів, і позостається в народі панівною аж до часу теперішнього. Ця ж наша система була занесена з Києва й на північ, до князівств Новгородського, Суздальського, Московського й ін., і позостається там також аж до наших часів. 98: У цій мові вже багато й слів чужого походження, особливо німецьких, а пишеться їх тільки нашою старою грецькою системою: Платон, Ірина, Гедимин, Ольгерд і т. ін. ***Наша* [...] *мова*:** 48: Але звичайно роком народження нашої літературної мови вважа-

ється рік 988-й, цебто рік уже офіційного охрещення Києва [...]. Ось тому наша літературна мова напевне вже перейшла свою тисячку літ віку [...]. 91: [...] наша тодішня староукраїнська літературна мова була мовою соборною для всіх наших племен. 49: [XI вік:] [...] вже тоді наша українська мова мала свої основні риси, відмінні від рис мови російської. 67: Російські вчені тільки з політичних міркувань натягують українську мову до мови російської. А між тим глибше вивчення нашої мови показує, що вона багатьма своїми ознаками наближується скоріш до мови сербської, а не російської. 217: В давнину наша літературна мова вже була справді соборною, але український народ політично розірваний був ще в XIV столітті, а особливо з 1654 року, і тому й наша літературна мова втратила свою соборність. Соборність мови несе за собою й соборність політичної ідеології, цебто творить правдиву націю. А коли є нація, є й міцна літературна мова, покрова для неї. 221: Наша літературна мова живе безперервно від X століття, живе вже тисячу літ, пройшла довжелезну путь свого розвою, а між тим у нас у сучасній літературній мові від старої мови позосталося зовсім мало. 219: Наша літературна мова пильнує бути чистою, не засміченою непотрібними варваризмами, цебто такими чужими словами, які легко можна віддавати й словами своїми. 221: Безумовно, варто було б пов'язати в історичний спосіб нашу сучасну літературну мову з давниною, і це не протиречило б істоті нашої мови, бож у мові живій народній ще багато архаїзмів.

За словами Огієнка, «ми» в давнину жили по Дунаї в близьких стосунках між собою. Уся аргументація Огієнка, включно з тією, що це зробило слов'янську мову не лише «загально знаною», але навіть «літературною всеслов'янською» — при цьому «ми», мовляв, у «дунайську нашу добу» «сусідували з сербами, а не росіянами» — не має ніяких наукових підстав. Мовляв, «ми» «звали себе» *Русью*, «так звали нас сусіди й чужинці». «Українська літературна мова», мовляв, «народилася в нас іще в глибоку давнину», на що неначе вказують слова про «руські письмена» з Херсонської легенди з «Життя Костянтина». Насправді, це абсурдне твердження, не стільки з огляду на справжній зміст «руських письмен», скільки з огляду на те, що Огієнко в цьому контексті пише про «українську л і т е р а т у р н у мову», яка напевно постала значно пізніше. «Руський» в Огієнковому розумінні просто читається як «полянський, український», при цьому не ясно, чи *полянський* і *український* слід тут вважати синонімами, тоді як Огієнко таки подає інформацію, що назва *Русь* має чуже походження. Твердження, що «ми не мали звички вимовляти чужі слова з *ґ* та з *ль*, але вимовляли їх по-своєму (цебто й по-грецькому)», суґерує, що «ми» завжди вимовляли все ідентично, що знову є абсурдним. Те, що «в нас» були переклади Святого письма вже до 988 року, не підтверджено жодними науковими фактами.

Де «ми» жили? На «нашій території», «нашій землі» тощо — одне слово, «в нас». Мовляв, це були «наші землі» вже тоді, коли там мешкали кімерійці, хоча тоді аж ніяк не ясно, що означає локалізація Хозарської держави «на півдні та сході від нас» тощо, проте водночас ідеться про «наші південні степи», що, зрештою, заходили «на нашу територію великим клином».

Щоб доводити історичність української мови (яку не ставлю під сумнів), Огієнко частково спирається на сумнівні докази (що про них ми сьогодні просто знаємо краще; «руські письмена»), частково змішує всі категорії, зокрема мовні

різновиди, що побутували в Давній Русі, і частково оперує з дуже сумнівними термінами — зокрема термін «літературна мова» в його виображенні вживається в надзвичайно розпливчатому значенні. Замість допомогти читачеві зрозуміти мовну історію Давньої Русі, Огієнко веде не тільки «примордіалістичну» полеміку на користь української мови (полеміку, що нам тепер уже не здається потрібною), але і свою власну полеміку з огляду на мовні дискусії XX століття, зокрема на правописні дискусії й на його (насправді важливу) діяльність щодо поширення «соборної української літературної мови». Нерідко Огієнко суперечить самому собі. Його модель не спрацьовує.

3. Галичина й галичани

Щоб краще зрозуміти, хто такі *ми* в наративі Івана Огієнка, варто подивитися на Огієнкове виображення галичан на підставі пошуків під сполученнями букв *галич-*, *галицьк-*: Чи галичани також «ми»?

3.1. Галичина з/за середньовіччя:

У головному тексті трапляється чимало речень про середньовічну Галичину. Нижченаведені приклади знову ж становлять лише вибір:

***Галичина*:** 71: Назва Русь з центру посунулася по всіх окраїнах і міцно там защепилася, наприклад, у Галичині, на Закарпатті, де вперто тримається ще й сьогодні. 94: Горде галицьке боярство було сильно занархізоване, і 14 квітня 1340 року отруїло свого князя Юрія II, що хотів бути незалежним від них; це був тяжкий руїнницький удар, і обезголовлену Галичину того ж року захопила Польща. 94–95: Та року 1386-го литовський князь Ягайло побрався з польською королевою Ядви-[95:]гою й тому поєдналися Литва й Польща з Галичиною та північноукраїнськими землями […]. 170: Розвій української літературної мови в Галичині йшов уже віддавна іншою дорогою, як в Україні Східній, так само йшов дорогою крутою й тернистою. ***Наші галицькі землі*:** 86: Згадаймо ще, що в давнину наші галицькі землі сусідували з болгарськими. ***Галицьке князівство*:** 170: За княжої доби до початку XIV ст. Галицьке князівство чи Галичина належала до соборного українського об'єднання з Великим Князем Київським на чолі, але це князівство завсіди виявляло великі сепаратистичні нахили, на що часто скаржиться Іпатський Літопис. ***Галицько-Волинський Літопис*:** 91: Найцінніша пам'ятка цього часу — Галицько-Волинський Літопис (в Іпатієвому спискові роки 1201–1292), уже переповнений і живими словами, і живими формами. ***«Галицька» мова*:** 99: Правда, з року 1340-го, коли Галичина була приєднана до Польщі, вона була тим самим відірвана від Волині та Київщини й підпала, разом із північними українськими землями, Холмщиною та Поліссям, більшим мовним польським впливам. Це було перше розірвання соборности нашої мови, і воно й послужило причиною дальшого великого розходження мови східноукраїнської від західної, т. зв. «галицької».

«Галицьке князівство чи Галичина» в Огієнковому наративі фігурує як земля, що «належала до соборного українського об'єднання з Великим Князем Київським на чолі», але, за словами Огієнка, «це князівство завсіди виявляло великі сепаратистичні нахили». Польське захоплення Галичини й окремий статус Галичини в польському королівстві виображаються як наслідок гордості

галицького боярства. Мовляв, «розвій української літературної мови в Галичині йшов уже віддавна іншою дорогою, як в Україні Східній». Огієнко не без слушності хвалить Галицько-Волинський Літопис як «найціннішу пам'ятку цього часу», але він не дискутує, чи галицько-волинський літопис уже віддзеркалює нібито давню «іншу дорогу» Галичини. Деінде Огієнко пише, що, мовляв, лише події 1340 року призвели до «розірвання соборности нашої мови» й «дальшого великого розходження мови східноукраїнської від західної, т. зв. "галицької"». Огієнко замовчує, скільки з найважливіших джерел для історії української мови надалі походили саме з Галичини або принаймні тісно пов'язані з нею.

3.2. Галичина за ранньомодерної доби:

***Галичина*:** 174: Поміж Україною й Галичиною цілими віками творився штучний неперехідний мур, головно духовний. Велася завжди сильна й уперта агітація проти православія, а тому й українці були «схизматиками». 174: Наслідки духового відчуження Галичини від своєї Матері-України через її православність були страшні для Галичини — вона національно сильно відстала. 110: Польське урядове насильство в запровадженні унії змушувало кращі сили втікати з Галичини й інших західних земель на схід, головно до Києва. 170: В Галичині не було таких нівеляційних народних рухів, як то було на Правобережжі та Лівобережжі за час татарщини, Хмельниччини (1648–1657) та Руїни (роки 1663–1687), коли східноукраїнські говірки сильно позатиралися в своїх різницях. 115–116: Оце й є причина, чому в Укра-[116:] їні так мало разячих говірок: вони пообтиралися під час тих довгих мандрівок […]. Цього не було, скажемо, в Галичині, чому тут і позосталося чимало різних говірок, і то часом таких разячих, як лемківська чи гуцульська, бо людність жила тут споконвіку беззмінне на своїх усе одних місцях. 116: Правобережжя рано ввійшло в близькі й постійні зносини з Україною Західною, головно з Галичиною, а це впливало й на її мову […]. ***Галичани*:** 170: Та ще й у другій половині віку XVII-го в усіх історичних рухах Хмельниччини й далі Руїни галичани брали малий уділ, а це дало змогу їхнім говіркам належно розвиватися та закорінятися. 110: В другому десятилітті XVII віку це втікання сильно збільшилося, й у Києві, при Печерській Лаврі зібрався великий гурт учених діячів, головно галичан. 113–114: […] в цій канцелярійній мові завжди чимало західноукраїнських ознак, що пояснюються не тільки тим, що в Східній Україні було тоді багато галичан, які втікали від польського релігійного гніту (унія довго [114:] була тут без народу), але й тим, що основою української, т. зв. *актової мови* здавна була в нас мова західноукраїнська, що мала деякі ознаки, спільні з мовою білоруською.

Щодо ранньомодерної доби, Огієнко чомусь конструює якийсь «штучний неперехідний мур, головно духовний» «поміж Україною й Галичиною». Те, що той мур навряд чи існував, навіть видно з Огієнкового наративу, бо якщо «наслідки духового відчуження Галичини від своєї Матері-України через її православність» дійсно «були страшні для Галичини» і якщо вона дійсно «національно сильно відстала», то цілком незрозуміло, чому в «канцелярійній мові» (чиє величезне значення для постання так званої «(простої) руської мови» безсумнівне) «завжди чимало західноукраїнських ознак» і чому «кращі сили» Галичини, що «втікали» «на схід, головно до Києва», мали такий величезний

вплив на культурну й зокрема мовну історію Києв. Зрештою дивує, що Огієнко взагалі не згадує про те, що саме львівська й перемиська епархії прийняли уніатство найпізніше з українських земель, лише на зламі 18 століття.

Автор слушно аргументує, що саме внаслідок міграцій діалектна розрізненість дуже мала на території південносхідних говорів (вживаю сучасну термінологію) порівняно до південнозахідніх говорів Галичини. Не цілком зрозуміло, однак, як Огієнко оцінює цей факт: з одного боку постає образ відсталих південнозахідніх земель, з другого Огієнко завважує, що говірки там мали «змогу належно розвиватися та закорінятися». Огієнкове твердження про те, що «Правобережжя рано ввійшло в близькі й постійні зносини з Україною Західною, головно з Галичиною, а це впливало й на її мову» знову ж яскраво суперечить його концепції «неперехідного муру».

3.3. Галичина з / в XIX ст.:

***Галичина*:** 172: Року 1772-го Галичину забрала під себе Австрія. 179: І як це не сумно, але кордон поміж Україною й Галичиною все зростав, бо уніятське духовенство все більше католичилось і тягло за собою й народ, — це т. зв. «святоюрська партія». Був кордон політичний, але виріс іще грізніший духовний кордон від «схизматиків»! 173: Поляки безмірно винародовлювали в Галичині українців, а Рим, завжди опанований поляками, ніколи не заступився за уніятів. 170–171: В Україні, як ми бачили, ніколи не переривалася жива народна течія в розвої літературної мови, чого не було в Галичині [...]. 171: І це язичіє, убране в форми старого правопису, міцно защепилося в Галичині власне як мова «руська». 176: Москвофільство й полонофільство густою темрявою покривали тоді всю Галичину, і цієї темряви не міг освітити слабенький вогник Шашкевича. І це було тоді, коли в Україні голосно співав уже Т. Шевченко, — але він був «схизматик», тому до його віщої бандури в Галичині не прислухались і він тут якогось ширшого впливу довго не мав. 175: Та нові ідеї таки сунули з наддніпрянської України в Галичину і помалу запалювали окремих одиниць. Три молодих патріотичних священики — Маркіян Шашкевич (1811–1843), Іван Вагилевич (1811–1866) та Яків Головацький (1814–1888) заходилися біля воскресіння живої української мови, як мови літературної, і в Галичині. 173: Помалу поставали в Галичині українські школи, поставала світська інтелігенція, і це власне вона пробудила в Галичині національну свідомість, і поволі потягла за собою й духовенство. Саме духовенство було не в силі відродити Галичину, бо проти цього був Рим, опанований поляками. 180: Високі зразки і літературної мови, і правопису були вже в Україні, але Галичина звичайно на них не погоджувалася й уперто творила своє, хоч і гірше. 159: Але в цей час уже відродилася Галичина, у Львові розпочався національний рух, і наша літературна продукція по цій катастрофі подалася за кордон, і була там аж до 1905-го року. Львів помалу стає осередком українських друків, а разом зі Львовом ще й інші міста в Европі [!!! — *М. М.*], наприклад, Женева, Прага. 180: По катастрофі 1876 року очі всієї Східної України відразу звернулися на Львів, як на можливий осередок культурної української праці в Галичині [не вживається «П'ємонт». — *М. М.*]. 180: До цього часу часописи в Галичині скоро падали, бо не було читачів, тепер же українці зі Сходу стали матеріяльно підтримувати пресу, науку, громадське й політичне

життя. 236: І з того часу дальший розвиток правопису переноситься до західноукраїнського народу [! — *М. М.*], до Галичини. 247: За того часу появилися словники і в Галичині, в більшості як матеріял, наприклад, праці Ів. Верхратського. 168: Власне М. Грушевський з половини 1890-х років був головним зв'язковим між Галичиною та Україною аж до своєї смерті. 183: Переглядаючи літературу Галичини, пересвідчуємось, що тут не було письменника, який глибше зрозумів би вагу соборної літературної мови й закликав би до неї інших. 183: І в Галичині аж до останнього часу (як на Буковині і на Закарпатті) міцно й уперто трималися назви Русь, руський, русин. 183: Та й не було звідки Франкові добре навчатися літературної мови, бо тяжке оточення в Галичині за його часу мовно нікого не окрилювало. 184: Та Франко навбач переконувався, як високо стояла літературна мова в Україні Великій в порівнянні з Галичиною [...]. 185: З такими наголосами говорить у Галичині і селянин, і інтелігент [...]. 186: В Галичині народився цікавий напрям у нашій літературі: писати говірковою місцевою мовою. 187–188: В кінці XIX століття, з 7.IX.1891, й на початку XX сильно зросла еміграція до Канади й Америки з західноукраїнських [188:] земель, а особливо з Галичини, з Буковини та Прикарпаття [...]. ***Галичани*:** 171: Ще перший губернатор Галичини гр. Перґен р. 1773-го писав про галичан: «Вони непевні навіть щодо віри, бо симпатизують з Росією». 183: А Рим ще й досі за три віки ані разу не назвав галичан українцями, але постійно зве їх русинами. 185: Ось чому галичанин звичайно не може правильно читати творів наддніпрянських поетів, а наддніпрянець — галицьких. ***Галицькі народні вожді, галицька літературна мова*:** 181: Драгоманів з'ясував усю незугарність галицької літературної мови, відсталість мистецьких смаків, усю безпринциповість галицьких народних вождів і їх політики, їх провінціяльну обмеженість у ставленні української справи. ***Галицький правопис*:** 181: [...] сам Пулюй виправив працю Куліша й Нечуя на галицьке, запровадив також галицький правопис. ***Галицька мова*:** 181: Але все це нічого не помогло, як не помогли й писання про галицьку мову й правопис Б. Грінченка, Ів. Стешенка, М. Грушевського й ін. Галичина вперто трималася своєї місцевої мови, думок про всеукраїнську соборну мову розуміти не хотіла, твори Шевченкові особливого поширення тут не мали.

Якщо Польща «захопила» була Галичину після 1340 р., то Австрія 1772 р. «забрала» її «під себе». Згодом Огієнко передусім розповідає традиційні історії про Галичину, що переповнені забобонами, починаючи, принаймні, з праць Бориса Грінченка, Михайла Драгоманова й Івана Нечуя-Левицького[16]. Надалі, Огієнко не раз полемізує проти уніатства й католіцизму. У контексті протиставлення Галичини й Великої України в XIX ст. взагалі бракує намагання про об'єктивність. Наприклад, Огієнко пише про «москвофільство» й «полонофільство» в Галичині, але майже взагалі не пише про не менш поширене «москвофільство», про «малоросійство» і про «полонофільство» серед підросійських українців. Твердження, нібито «в Україні, як ми бачили, ніколи не переривалася жива народна течія в розвої літературної мови, чого не було в Галичині», можна лише

---

[16] Див.: *Мозер М.* Український П'ємонт? Дещо про значення Галичини для формування, розбудови й збереження української мови. — Львів: Центр гуманітарних досліджень; Київ: Смолоскип, 2011.

назвати сміливою конструкцією, яка має мало спільного з дійсністю. Про заслуги греко-католицького духовенства в історії української мови в Галичині Огієнко пише вельми мало, при цьому все, окрім «Руської трійці» й «слабенького вогника» Маркіяна Шашкевича — «і це було тоді, коли в Україні голосно співав уже Т. Шевченко» — отримує від нього або двозначну, або однозначно негативну оцінку. «Руська трійця», «три галичани патріоти», що в Огієнка стають впрост «українською трійцею», виображається виключно як результат впливів з підросійської України. Деінде Огієнко пише дещо про заснування шкіл і про постання світської інтелігенції в Галичині, але коли непопереджений читач про це дізнається, має дійти дуже сумнівного висновку, нібито в той час, коли в упертій Галичині йшов лише вельми скромний розвиток, в «Україні Великій» всі процеси постання нової української літературної мови проходили однозначно наперед, підтримувалися всім православним духовенством і гальмувалися лише російською імперською політикою. За словами Огієнка, «високі зразки і літературної мови, і правопису були вже в Україні, але Галичина звичайно на них не погоджувалася й уперто творила своє, хоч і гірше».

На таких вельми сумнівних засадах Огієнко надалі «інакшує» Галичину навіть до такої міри, що в його наративі «наша [!] літературна продукція» після заборон української мови в Російській імперії «подалася за кордон», нібито Галичина таки не була «в нас», а в реченні «Львів помалу стає осередком українських друків, а разом зі Львовом ще й інші міста в Европі», Львів знову помітно дистанціюється від Києва й інших українських міст, нібито вони не є «в Европі».

Гасло про «П'ємонт» не виступає в Огієнка, натомість Львів називається лише «можливим осередком культурної української праці в Галичині». Огієнко цілком слушно пише про значення великоукраїнського впливу на Галичину. Проте, історія про Кулішевий переклад Біблії не розповідається до кінця: те, що «в Галичині цього перекладу взагалі не читали, бо зробив його "схизматик", та й Рим заборонив читати видання Британського Біблійного Товариства», є в найкращому випадку лише маленькою частиною правди. Це саме можна сказати про Огієнкові слова про роль Івана Пулюя для цього перекладу[17].

Усі галицькі здобутки надалі з'являються в дуже амбівалентному світлі. Коли йдеться про розвиток правопису, Огієнко навіть вживає вираз «західноукраїнський народ». Галицькі словники для нього не більше, як «матеріал» — на цій підставі слід було очікувати, що словників в «Україні Великій» було обмаль, але це напевно не так[18].

Галичанам робиться закид, що, попри їхню гадану політичну вільність, «ніяк не могли підібрати назви для свого народу й його мови», нібито в підросійській Україні це тоді була вже давно вирішена справа. Лише Іван Франко презентується як вийняток, що всупереч своєму оточенню, оскільки «перекону-

---

[17] Див.: Там само. — С. 84–110.

[18] Див.: *Moser M.* Die Ukrainer auf dem Weg zur Sprachnation // Die Ukraine. Prozesse der Nationsbildung. — Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2011. — S. 97–110. = *Мозер М.* Українці на шляху до нації з власною мовою: критичні зауваги до історіографії української мови // Україна. Процеси націотворення / Упор. А. Каппелер; перекл. з нім. — Київ: К.І.С., 2011. — С. 111–23. Доступ онлайн: http://r2u.org.ua/forum/viewtopic.php?f=25&t=1891.

вався, як високо стояла літературна мова в Україні Великій в порівнянні з Галичиною», нарешті встиг покращити свою мову, хоча з поганими «наголосами говорить у Галичині і селянин, і інтелігент», і тому «галичанин звичайно не може правильно читати творів наддніпрянських поетів, а наддніпрянець — галицьких» (Огієнко тут, звісно, нав'язує до полеміки Бориса Грічненка[19]). Про галицьку літературу «говірковою місцевою мовою» Огієнко висловлюється несподівано нейтрально, при цьому називає це явище навіть «цікавим».

Назагал, Огієнко однак повторює традиційні забобони про «відсталість», «впертість» і «провінціяльну обмеженість» галичан «у ставленні української справи» й, зокрема, щодо мови.

3.4. Галичина в XX ст.:

***Галичина*:** 189: А коли російські війська вдерлися в Галичину, вони почали жорстоко відімщати їй за те, що 30 літ (1876–1905) вона була захистом і для східноукраїнського слова. 251: Зв'язки з Галичиною були тоді слабкі, тому використати її наукову термінологію все не вдавалося. А до того наддністрянська наукова термінологія повставала в зовсім відміннім культурнім середовищі, чому в Україні вона часто видавалася штучною і незрозумілою. 261: У Галичині правнича традиція в мові також збереглася, тому й тут слід було добре пошукати правничих термінів. 190: […] з часу проголошення державної самостійності України року 1918-го до неї відразу потяглися зо всіх сторін її розгублені діти: Галичина, Закарпаття, Буковина, емігрантська Канада й Америка. І трапилося третє найбільше чудо над чудами: в Україні народилася соборна всеукраїнська літературна мова! 195: В Галичині так само трапилося чудо над чудами: вона остаточно порвала зо своєю місцевою рутенщицою й стала на шлях мови соборної. 270: Вплив «Рідної Мови» на літературну мову Галичини й усієї Західної України був показний і сильний. Найперше відгукнулася молодь, і по цілій Галичині потворила «Гуртки Плекання Рідної Мови» за тим статутом, як подала його «Рідна Мова» 1936 року. Молодь у своїх журналах і писаннях явно й рішуче перейшла на нову літературну мову, а за нею пішли й старші. І трапилося небувале чудо: Галичина таки заламалася й пристала до соборної літературної мови! 241: Але ця Харківська Правописна конференція 1927 р. переступила своє завдання: їй доручено було покласти в основу своєї праці академічний правопис, а конференція в багатьох правилах, а головно в правопису чужих слів, відступила від нього; наприклад, конференція прийняла — як компроміс для Галичини — тяжкі й поплутані правила писання *г* і *ґ* та *л* і *ль*, тоді як Академія наук постановила була писати тільки *г* і *л*. ***Галичанин, «галичанин»*:** 195: Молоді поети: Богдан Антонич († 1937), Святослав Гординський, Богдан Кравців і ін. не тільки рішуче стали на шлях соборности літературної мови, але в своїх творах реально показали, що навчитися її не так уже трудно й «галичанинові». 207: Таке саме освідчив і Коник, керівник головнауки НКО, галичанин з походження: «У галузі наукового мовознавства провадилося глибоке шкідництво […]».

У контексті поведінки царських військ у Галичині Огієнко таки згадує про те, що Галичина, мовляв, між 1876 та 1905 рр. «була захистом і для східно-

---

[19] Див. *Мозер М.* Український П'ємонт? — С. 110–135.

українського слова». Він також згадує про те, що «правнича традиція в мові також збереглася», хоча насправді правнича традиція передусім була створена наново. Загалом, щодо «наддністрянської наукової термінології», вона, за словами Огієнка, «часто видавалася штучною і незрозумілою» «в Україні».

«Галичина, Закарпаття, Буковина», а навіть «емігрантська Канада й Америка» виображаються в Огієноковому наративі як «розгублені діти», що таки «з часу проголошення державної самостійності України року 1918-го до неї відразу потяглися зо всіх сторін». Неначе тоді потрапилося «чудо над чудами: в Україні народилася соборна всеукраїнська літературна мова!», хоча з другого боку вона, мовляв, завжди існовала.

За словами Огієнка, постання цієї «соборної всеукраїнської літературної мови» стало можливим лише через те, що Галичина «остаточно порвала зо своєю місцевою рутенщицою й стала на шлях мови соборної». Про величезний вплив галицьких традицій на «соборну мову» нема й мови[20].

У контексті постання «соборної всеукраїнської літературної мови», цього чуда над чудами, Огієнко не забуває вказати на (дійсно важливу) роль його «Рідної Мови» «на літературну мову Галичини й усієї Західної України» й на значення «Гуртків Плекання Рідної Мови», що їх організував Огієнко. Коли Огієнко пише, що «молодь», а «за нею й старші» «явно й рішуче перейшли на нову літературну мову», коли він додає, що і молоді галицькі поети «рішуче стали на шлях соборности літературної мови», то це чудово віддзеркалює політичну фразеологію тих часів. Це саме стосується його (вже втретє висловлених) слів про «небувале чудо», що Галичина «таки заламалася й пристала до соборної літературної мови!», з додатком, що «навчитися її не так уже трудно й “галичанинові”». Результати харківської конференції 1927 року не подобалися Огієнкові через «компроміс для Галичини», зокрема щодо *ґ* і *ль*.

Коли Огієнко цитує зі сталіністської терористичної пропаганди проти української мови, він чомусь вибирає галичанина Клима Коника, що був розстріляний 1937 року — мабуть, у відповідь на поширені галицькі закиди у напрямку «більшовицьких великоукраїнців».

Підсумовуючи, можна ствердити, що Галичина й галичани — це в Огієнковому виображенні не «ми». Хоча Огієнко пише про «наші галицькі землі», він знаходить там, починаючи вже з середньовіччя, лише гордих, впертих сепаратистів, які аж ніяк не хотіли розуміти те, що Огієнко виображає як самозрозумілу істину: що має бути одна соборна Україна з однією соборною українською літературною мовою і що ця мова має бути саме такою, якою її уявляє саме Огієнко, так що галичан треба «заламати».

4. Висновки

Внаслідок того, що Іван Огієнко намагався писати «популярно», його «Історія української літературної мови» відзначається дуже сумнівним вжитком першої особи множини. У своїй монографії Огієнко створює спільноту «ми», що

---

[20] Див. *Шевельов Ю.* Внесок Галичини у формування української літературної мови. — К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. Онлайн: http://www.maidan.org.ua/history/kharkiv/yuri_sheveliov/galychyna/index_galychyna.html; *Мозер М.* Український П’ємонт? — С. 128–130.

нібито долає всі часові й соціальні межі й конструюється як споконвічна українська нація зі споконвічною «соборною літературною мовою». Саме цей наратив призводить до чималих величезних непослідовностей і проблем, зокрема й щодо ролі Галичини, яка фактично фігурує як «не ми».

Огієнкову «Історію української літературної мови», всі її вади, всі її забобони і всю її явну й приховану пропаганду, що була зумовлена обставинами середини XX ст., не треба просто засуджувати з безпечної перспективи сьогодення. Єдиним дійсно критичним моментом щодо Огієнкової «Історії української літературної мови» є той, що значно кращої монографії на цю суттєву тему все ще не існує[21]. Будь-яка нова «Історія української літературної мови» має усвідомлювати небезпеку, що походить з сумнівних і критичних моментів Огієнкової праці, зокрема її численними анахронізмами й забобонами.

---

[21] Див., між іншим: *Moser M.* Die Ukrainer auf dem Weg zur Sprachnation, з багатьма подібними критичними заввагами щодо «Історії української мови» Віталія Русанівського, що, однак, обмежилися XIX ст.